

Román hatás és nyelvjárási jelenség párhuzama egy adott szerkezet érvényesülésében: a *hogy* törlése a *lehet* után

Benő Attila – Hegedűs Attila

1. Bevezetés

A főmondatbeli állítmányi szerepű *lehet* utáni mellékmondatot bevezető *hogy* kötőszó hiányáról, elmaradásáról Gugán Katalin írt egy hosszabb tanulmány részeként (2015). E tanulmány keretében a szerző a *hogy* elmaradása következtében létrejött mondatnani helyzetet kétféleképpen tartja magyarázhatónak: 1. a szerkezet a *hogy* nélkül is változatlanul két tagmondat. Erre utal például az a Szabó Magda-idézet, melyben az író egymást követő két mondatában egyszer a *hogy*-gyal szerkesztett változat szerepel, majd a következő mondatban a *hogy* nélküli (2015: 47). 2. A másik lehetőség, írja a szerző, hogy a *lehet*, beépülve az egykori mellékmondatba, mondathatározóként szerepel (Gugán Katalin erre is hoz példákat). Részben e tanulmány megállapításai, nyitva hagyott kérdései az összegzésben (51), részben egyéni impulzusok miatt kezdtük el figyelni és gyűjteni a *hogy* elmaradását. Ebben az írásban több kérdésre is választ keresünk: egyrészt, hogy hogyan magyarázható nyelvtanilag a *hogy* elmaradása következtében létrejött helyzet (e kérdésben válaszunk részben egybeesik Gugán Katalin megfigyelésével) – bár mindent kielégítő választ mi sem adhatunk, másrészt arra a kérdésre is választ keresünk (és talán meg is adjuk a választ), hogy mi az oka a *hogy* elmaradásának.

2. A *kell* és a *lehet* szerepéről

Tanulmányunkat a *kell*-lel kapcsolt szerkezet bemutatásával kell kezdenünk, mivel több szerző is az általa idézett példákban összekapcsolja a *kell* és a *lehet* szerepét (Horger 1934: 171, Posgay 1998: 267). A Magyar Grammatika (2000) a *kell elmenjünk* szerkezetet kettős állítmányként tárgyalja (Lengyel 2000: 396), elkülönítve a *neki el kell menni*-féle szerkezettől, melyben a *kell*-t főigeként, a *menni*-t pedig a mondat alanyaként elemzi (Kugler 2000: 406–407). É. Kiss Katalin a köznyelvi változatok (*el kell mennem; el kell, hogy menjek*) mellett

tárgyalja a nyelvjárási *el kellek menni* változatot is, ahol a *kell* modális segédigének mutatkozik. É. Kiss (2009) „redukált kötőmódú beágyazott mondat”-ként jelöli meg a *kell elmenjünk*-féle szerkezetet, ahol a *kell* főige, a *menjünk* pedig a kötőmódú alárendelt ige (2009: 225), behatolását, elterjedését pedig balkáni hatásként értékeli. Ez a balkáni (román nyelvi) kontaktushatás nemcsak az erdélyi nyelvjárásokban figyelhető meg, hanem terjesztette az erdélyi regionális köznyelv is, sőt aránylag korán adatolható az irodalmi nyelvben is (erről vö. A. Jászó 2003), nemcsak az erdélyiben, hanem azon túl is (vö. Márai 1991: 238).

A *lehet a lesz* ige *-het* képzős alakja. Eme állapotában ún. személytelen ige, mely leginkább a modalitás körébe tartozik (Kálmán 2015): kijelöli a világ egy lehetséges állapotát, amelyben benne van mind az objektív, mind a szubjektív modalitás (vö. Kiefer é.n. [2000]: 320–6). A *lehet* egy függő lehetőséget vezet be tartalomváró főmondatként (Hadrovics 1969: 195). A *lehet* vonatkozásában az ÉrtSz. I.5.c. (főmondat értékű használatban alanyi mellékmondat) fejezetében leírt példák mindegyikében a *lehet hogy* kötőszós mellékmondat áll (Vö. még Kugler 2000: 298: „a modális főmondatához mindig *hogy* kötőszóval kapcsolódik a mellékmondat”).

3. *Lehet hogy* nélkül

Először 2015 tájékán tűnt fel, hogy a *lehet* modalitásjelző (egyelőre maradjunk ennél a megjelölésnél) után elmarad a *hogy*: „*Lehet megmondom neki*”, „*Ha helyedben lennénk, lehet ezt csinálnánk*”. Ettől kezdve tudatosan figyeltük a hasonló, a *hogy*-ot elhagyó szerkesztést (a gépi gyűjtés nehézségét jelentette, hogy csak valamely kimondott/leírt jelenségre lehet kérdezni, a hiányára nem). A közölt példák tehát impresszionisztikusak, nem reprezentatívak, esetlegesek, nem felelnek meg egy tervezett kutatás gyűjtési kívánalmainak. Az itt megtárgyalni kívánt jelenség ugyanis elsősorban mint a nyelv történetében játszódó folyamat érdekes számunkra. A *lehet* utáni *hogy* elmaradása megfigyelhető mind a szóbeliségben, mind a szóbeliséghez közel álló írásbeliségben (blogok, reflexiók, kommentek).

A *hogy* törlése a szóbeliségben kétféleképpen jelenhet meg: az egyik mód, hogy a *lehet* és az utána következő (mellék)mondat között egészen rövid szünetet tart a beszélő, ezzel mintegy idézetjelletet ad a mellékmondatnak (ezt nevezi Kenesei István kettőspontos stílusnak: 1992: 679). A másik mód (és számunkra most ez a fontosabb) az, hogy a beszélő a *lehet* után egyáltalán nem tart szünetet, és úgy követi a ragozott igés vagy névszói-igei állítmányt tartalmazó (tehát nem főnévi igenevet tartalmazó) mondat a *lehet*-et („*Lehet olyan vagyok, mint a lovak.*”; „*Lehet lassan el is indulunk*”; „*Lehet újra ősebernek kell lenni ...*”, „*Lehet nem volt jó választás*”, egy budapesti villamoson ellesett párbeszédből, ahol a függőleges tagolójelek a beszéd ritmusát jelzik: „*Felhívott Ádám | mondta hogy | lehet nem is mennek*”, a Vibovit Aqua gyerekvitaminnak televízióban sugárzott hirdetéséből: „*egy nehéz nap azt jelenti, lehet kell kis segítség*”). A szóbeliséghez közel álló írásbeliségben is kétféleképpen jelenik meg a *hogy* elhagyása: vagy vesszővel elválasztva a *lehet*-et a mellékmondatától: *Lehet, nem*

becsülik sokra a magyarságukat¹; Lehet, attól féltek, hogy nekem van szabad akaratom², vagy anélkül. Erre példaként érdemes megfigyelni a következő három idézetet, ahol a leírók láthatóan ügyelnek a helyesírásra a vesszőhasználatban [még ha az nem mindenkor sikerül is], de a lehet utáni hogy elhagyása spontán fogalmazódik meg: „És még ha el is érnénk a fénysebességet és eljutnánk messzi messzi galaxisokba, majd kagylókat gyűjtve a tengerpartokról bevásárolva a szuvenírboltokban visszafordulnánk, mint valami sétakocsikázásról, vagy Bonz Géza szavaival : mint Iván aki jól végezte Olgát, nem lenne kinek elmondani hogy mit találtunk, mivel lehet már a földi civilizáció sem létezne, nemhogy a rokonaink akik rég megöregedtek és már nem élnek”³, „Lányok, srácok, ma megtapasztalható a filmbuzi ereje, csak az a baj, hogy az RTL Klub félreértett minket. Mint tudjátok, az Oscar show alatti kommentátorokat évről évre ugyanúgy utálta mindenki, én a posztban ti a kommentekben, ezt az RTL nem azzal hidalta át, hogy kivette a két műsorvezetőt, hanem egyszerűen idén semmilyen módon nem adja az Oscart. De lehet csak a válság tett be a költésbe. A baj viszont, hogy német adóim nincsenek. Brühühü, vagy ilyesmi. Így a liveblog létrejött kicsit kérdéses, bár lehet akad stream, 2 körülre már kiderül. Aki viszont nézi, az majd itt a kommentekben azért nyugodtan kiélheti magát”⁴, „Hát, ha én szembesülnék ezzel, legalább annyira lennék dühös, mint a röszei kődobálók, és mivel 18 és 35 év közötti férfi lennék, aki egy háborús zónából jött, ahol a gyilkolás a napi rutin, lehet szereznék egy puskát”⁵.

4. Szerkezeti elem vagy szervesen mondatrész?

Az írásban vessző nélküli, a beszédben pedig szünet nélküli *lehet* arról tanúskodik, hogy a *hogy* elhagyása megszünteti a *lehet* főmondati szerepét, a *lehet* bekerül a korábbi mellékmondatba. A kérdés a bekerülés mivolta: beépül-e a mondat struktúrájába, vagy szervesen mondatrészként csak a mondat modalitását jelöli-e ki. Háromféle lehetőséget kell tehát számításba venni és további vizsgálat tárgyává tenni: 1. a *lehet* a kialakult új szerkezetben segédige. 2. a *lehet* a kialakult új szerkezetben módosítószó 3. a *lehet* a kialakult új szerkezetben kettős állítmány tagja.

1. A *lehet* (modális) segédige. Segédigeszerű szóként való megjelölése szerepel Lengyel Klára tanulmányában, aki szerint „a szóalakteremtő segédigék jellemzője az, hogy igenévi szóalakokhoz kapcsolódnak” (1999). Az ÉrtSz. (*lehet III.*) is állítja a segédigeszerű használatát kitett vagy odaértett főnévi igenévi alannal vagy esetleg mellékmondat (szinte az összes példájában főnévi igenév szerepel). (Kenesei István három egyértelmű segédigét jelöl meg a magyar-

¹ 2018. 05. 19. <https://aristo.pestisracok.hu/keresztény-europa/>

² 2018. május 28. <https://magyaridok.hu/belfold/toroczkaik-attol-feltek-hogy-van-szabad-akaratom-3136402/>

³ http://mandiner.hu/cikk/20180314_elhunyt_stephen_hawking

⁴ <https://filmbuzi.hu/archives/2010/03/07/oscar-iden-lehet-lesz-liveblog-is/>

⁵ http://tutiblog.com/osszenott-ami-sosem-tartozott-ossze-liberalis-muszlim-szovetseg-europa-ellen/?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201509

ban (*fog, szokott, talál*), melyekben közös, hogy mind főnévi igeneves kifejezéssel állnak (2000: 110), a *lehet*-et nem sorolja tehát közéjük. Kiefer Ferenc egyértelműen modális segédigének tartja a *lehet*-et (2000: 320), de nem tér ki a szintaktikai jellemzőkre. Szücs Márta Zita a *kell* kapcsán fejti ki, hogy noha a *kell* nemcsak infinitívusához kapcsolódik segédigeszerűen, hanem ragozott igéhez is, de mivel „a *kell* az idő- és módjelet, valamint a modális értéket” (2006: 213) hordozza, sajátos összetett állítmány részeként mégis csak segédige. Ez a megállapítás azért lényeges számunkra, mert az a *hogy* elmaradása következtében létrejött új szerkezetben szereplő *lehet*-re nem érvényesíthető: a *lehet* nem hordozza a mód- és időjelet.

2. A *lehet* módosítószó. [Mivel hagyományos grammatikai keretben gondolkodunk, ezt a terminust használjuk. Ez a kategória azonban nagy mértékben azonos a Gugán Katalin által használt mondathatározóéval]. A módosítószók egy része (*lám, talán, vajon, akár*) a főmondati állítmánynak a mellékmondatba való besüllyedése révén keletkezett (Mátai 2011: 104, 157–9), amint Juhász Dezső írja: „többszörre modális főmondatok voltak, jelentésüknél fogva viszonylag könnyen adaptálódtak módosítószóvá” (1991: 505). Nézzük meg a következő mondatot: *Lehet olyan vagyok, mint a lovak*. E mondatban a *lehet* helyettesíthető a *talán, esetleg, szinte, bizonyosan, feltehetőleg* stb. szavakkal, mely módosítószók mindegyike a lehetőség fogalmi jelentése valamely részletének hordozója. Ugyanúgy kifejezi a lehetőséget, mint a *-hAt* (**olyan lehetek mint a lovak*) (vö. Kiefer 2000: 321–5). Szintén tanulságos a következő példa: „A Sargentini-jelentés illetéktelenül, s ami kártékonyabb: kontraproduktívan avatkozott bele a lehet, soha sikerrel nem gyógyító, s ehelyett mindkét felet oly végzetesen és a végletekig elszegényítő folyamatba”⁶. Ebből a mondatból a mondatszerkezet sérelme nélkül kiemelhetjük a *lehet*-et. Ha azonban visszaillesztjük, egy egészen más, egy lehetséges világ kontextusába helyezi módosítószóként a közlés tartalmát. Nem tudjuk megjósolni, hogyan alakul a *lehet* sorsa. A gyorsabb beszédben ma is megfigyelhető ennek *lēt*-ként való ejtése, az alaki redukció pedig a módosítószóvá válás gyakori kísérő jelensége.

3. A *lehet* az ún. kettős állítmány tagja. A kettős állítmány terminust a nyelvleírók a *kell* (segéd)ige kapcsán tárgyalják (irodalmát részletesen l. Szücs 2006). Ebben az esetben a *kell* nem főnévi igenévvel alkot szerkezetet, hanem egy ragozott igével. A különbség a *lehet* és a *kell* ez irányú használata között csupán annyi, hogy míg a *kell* kötőmódú igét vonz a szerkezetben (felszólító módú igealakot), addig a *lehet* utáni magyarországi példáinkban az ige kijelentő módban áll. Ezzel szemben a jelenséget a népi nyelvhasználat szintjén tanulmányozó Horger Antal példái (Erdélyből és a kelet-magyarországi nyelvjárásokból) (1934: 171) nemcsak a *kell*-lel kapcsolatban hoznak kötőmódú igealakot, hanem a *lehet*-tel kapcsolatban is: *Bé lehet mennyek?, Lēhet elmények tisztelendő úr?*, (Posgay Ildikó példájában: „*lehet azt is megtanuljuk*” (1998: 267) nem egyértelmű, hogy kijelentő módú vagy kötőmódú-e az ige). Továbbá a Moldvában

⁶ https://hvg.hu/velemeney/20180928_Magyar_zsidok_a_Sargentini_jelentesben

igen általános és sok példával adathozható szerkesztésmódban megtaláljuk mind a felszólító módú igealakos, mind a kijelentő módú igealakos példákat is, ám itt lényegesen több a felszólító alakos példa, mint a kijelentő módú – vö. Péntek szerk. 2016.: *Ettől nem lehet mēggyujon/a falu/, Maga nem lehet bėjőjjen; Lēhet, elmēnek halászni, Ék /≠ ōk/ lehet monygyák úgy, de mi nem monygyuk* (a *lehet* szócikkében). Az igenév helyetti alanyi mellékmondat használata valószínűleg román nyelvi hatásra alakult, állítja Horger, aki meg is adja a *kell*-lel kapcsolatos konjunktívuszt vonzó román nyelvi szerkezetet (1934. 171-2), és ezt az állítást támaszthatja alá a Moldvában gyakori kötőmódos szerkesztés is. Írásunk további menetében azt a kérdést tárgyaljuk, hogy a napjaink magyarországi nyelvhasználatában adathozható kijelentő módú szerkesztés összefügg-e a moldvai nyelvjárásban megfigyelhető, a román konjunktívuszt másoló szerkesztésmóddal, vagy esetleg további forrásai is lehetnek.

(Nem tárgyaltuk a Kenesei István által felvetett „kettőspontos stílust”, mivel látható, hogy az élő nyelvi példákban nem idézetszerű a *hogy* törlése által kiváltott helyzet. Szintén nem tárgyaltuk Kálmán László felvetését, miszerint a *lehet* és a *kell* ún. fél-igék, vagyis félig igék, félig főnevek. Ezt a megállapítást Kálmán a *kell lesz* és a *lehet lesz* szerkesztés alapján teszi, de itt nem egy nomen és egy (lét)ige kapcsolatáról van szó, hanem egy analitikus szerkesztésmódról, mely nyelvjárás szinten nemcsak a jövő időben található meg, hanem az ún. összetett múlt idő használatában a keleti nyelvjárásokban ma is, továbbá a régiségben szélesebb nyelvjárás területen is érvényes volt.)

5. Román nyelvi analóg szerkezetek

A románban a *lehet* + *ragozott ige* típusú szerkezet párhuzamát látjuk a (*se poate să* + *ragozott ige* szerkezetében. Ez megjelenhet visszaható alakban (*se poate să*) és cselekvő formában (*poate să/a putea să*) egy explicit módon megnevezett alany után.⁷

5.1. A visszaható szerkezet rendszerint konjunktívuszi alakban használatos a románban. A köznyelvből, a sajtónyelvből vagy az informális írásbeliségből is számos adatot idézhetünk erre:

*Se poate să iasă la pensie.*⁸
REFL *lehet* CONJ kimenjen -ra nyugdíj
'Lehet, hogy nyugdíjba megy.'

⁷ A románban szófajilag megkülönböztetik a *poate* 'lehet' szót mint határozószót a lehetőséget, képességet, megengedést kifejező *putea* igétől. A *poate* alakilag egybeesik a *putea* ige egyes szám 3. személyű alakjával, amelyből ered. Az ige végső forrása a vulg. latin *potere.

⁸ <https://legislatiamuncii.manager.ro>

*Se poate să răspunzi la problema?*⁹
 REFL *lehet* CONJ válaszolj -ra probléma
 'Lehetséges volna, hogy válaszolj a problémára?'

*Se poate să o anulăm cererea.*¹⁰
 REFL *lehet* CONJ azt érvénytelenítjük kérvény.
 'Lehet (lehetséges), hogy érvénytelenítjük a kérvényt.'

A moldvai magyar tájnyelvi szótárból (Péntek 2016-17) származó adatokban ennek a szerkezetnek az analógiáját láthatjuk:

Még lehet aggyuk.
Hümlübül is lehet mēgholjanak.
De az ijent nem lehet meglugozza.
Nem lehet mēnnyenek vadászni.
Nem lehet megpald (a gyermekket).

Ezekben a mondatokban a *lehet* kötőmódban álló igét vonz, akárcsak a románban a *se poate să...* szerkezet. Az ilyen szintagmákban a *lehet* szót módosítószónak vagy modális segédigének tekinthetnénk. Megítélésünk szerint az ilyen jellegű mondatokban a *lehet* inkább modális segédigeként viselkedik, mivel tagadó alakba tehető, és ez a hasonló jelentésű módosítószóknál nem lehetséges (**nem talán, *nem esetleg, *nem feltehetőleg*).

A románban a *se poate să* szerkezet a konjunktívuszi alakban használt létigével (*fi[e]*) együtt is jelentkezhethet:

*Se poate să fie prea devreme.*¹¹
 REFL *lehet* CONJ *legyen* túl korán
 'Lehet, hogy túl korai.'

Se poate să fie din această cauză.
 REF *lehet* CONJ *legyen* -ből ez ok.
 'Lehet, hogy ez az oka.'

Úgy tűnik, ezt a grammatikai mintázatot (rom. *poate să fie* [CONJ]) látjuk érvényesülni a moldvai magyar megnyilatkozások némelyikében:

Most több nem lehet lēgyēn.
Lehet legyen tál és.
Negyvenhiét esztendeje lehet lēgyēn.
Illyen nem lehet lēgyēn.

⁹ <http://brainly.ro/tema/5378294>

¹⁰ <https://www.examenultau.ro/blog/totul-despre-admiterea-la-liceu>

¹¹ <https://ro-mamma.com/subiecte/test-de-sarcina-facut-prea-rapid>

A román szerkezeti modell követését az is jelzi, hogy a fentebb idézett csángó nyelvi adatokban a segédige episztemikus modalitást fejez ki, a beszélő véleményét tükrözi egy bizonyos tényállás valószínűségéről, bizonyosságáról, akárcsak a románban a *se poate să + konjunktívuszi igelak* szerkezettel alkotott mondatok.¹² Megjegyzendő, hogy ez az episztemikus jelentés csak a román visszaható szerkezeti mintát követő mondatokban egyértelmű. Ahol a román modális minta nem visszaható, hanem cselekvő értelmű (*poate/putea să + konjunktívuszi igelak*), akkor deontikus modalitást jelez:

Maga nem lehet bójójen.
Magik bé lehet mennyenek Dzsidasra.

5.2. A románban **cselekvő értelmű** *poate să* + ragozott ige konjunktívuszban szerkezet rendszerint az alany után áll:

România poate să viseze.
 Románia lehet CONJ álmodjon
 'Románia álmodhat.'

Preşedintele României poate să dizolve Parlamentul.
 Elnöke Romániának lehet CONJ feloszlassa Parlament.
 'Románia elnöke feloszlatja a Parlamentet.'

Ei pot să sprijine aceste eforturi.
 Ők lehet CONJ támogassák ezek erőfeszítések
 'Ők támogathatják ezeket az erőfeszítéseket.'

Tehát a szerkezet ilyen formában is felírható: ALANY + 'LEHET' + V-CONJ. Ezt a szerkezetet látjuk érvényesülni az alábbi, moldvai beszélők megnyilatkozásában, amelyekben az alany a mondat elején megjelenik, jóllehet köznyelvi normaérzék szerint el is maradhatna, hiszen az igei forma utal a cselekvő személyére:

Magik le lehet nyuguggyanak.
Maga lehet legyen az én fíjam.
Én is lehet vala mongyam: gibosz (= púpos).

Az idézett adatok azt jelzik, hogy a *lehet* modális segédigét követő konjunktívuszi alakban használt ige román kontaktushatásként értelmezhető szerkezet, amint ezt Horger Antal (1934) is feltételezte.

Ugyanakkor az is jelzés értékű *lehet*, hogy a moldvai nyelvjárásban a *hogy* kötőszó nélküli, kijelentő módú ígés szerkezetre is van néhány adatunk:

¹² Az episztemikus modalitás fogalmával kapcsolatban I. Palmer (1993), Kiefer (2000: 306–309), Langacker (1991: 277).

Lehet, ad valamit.

Lehet, még tanácsalnak lëssz ('bizonyára beszélgetnek még').

Lehet, megmelegült (a víz).

Lehet, kicsibbet nem ittam, hanem többet.

A románban hasonló módon a *poate*, modalitást kifejező partikula kijelentő módú igével is használható (kötőszó nélkül), ami szintén mintául szolgálhat a kötőszó elhagyására:

Poate vine și o știre bună!

Lehet jön (IND) is egy hír jó

'Lehet, jön egy jó hír.'

Poate știe ceva.

Lehet tud (IND) valami

'Lehet, tud valamit.'

6. A *lehet elmegyek* típusú szerkezet az erdélyi magyar írott nyelvváltozatokban

A *lehet elmegyek* típusú szerkezet Erdélyben írott köznyelvi szövegekben is természetes, megszokott nyelvi formaként használatos. Feltűnő, hogy a *lehet* és a ragozott ige között a vessző olyan szövegekben is elmarad, amelyekben más helyeken szabályosan, következetesen jelenik meg a mellékmondatokat elválasztó vessző:

*Elárulta, **lehet visszajön** a régióba, mivel úgy hallotta, sok itt a gólya, megnézné ezeket is.*¹³

*A BB 10.2 frissítés a BlackBerry Z10-re és a Q10-re biztosan elérhető lesz, a BlackBerry Q5-ről egyelőre nem volt szó, **lehet kimarad** belőle.*¹⁴

Figyelemre méltó, hogy még a szerkesztett, korrektúrázott sajtószövegekben is megfigyelhető, hogy olykor hiányzik a vessző a *lehet* és az ige között, ami bizonyos értelemben a beszélő normatudatára és a *lehet* segédigei funkcióban való használatára utalhat:

***Lehet hiányzik** az a szociális média, ahonnan meg lehetne tudni, hogy hol, milyen segítségre van szükség.*¹⁵

*Ha pedig sejtji, **lehet nem tudja**, hogyan kell ezt kezelnie.*¹⁶

¹³ <https://szekelyhon.ro/aktualis/haromszek/sylvia-plachy-fotoit-mutattak-be-sepsiszentgyorgyon>

¹⁴ <https://m.iponcomp.ro/hir/bemutatkozott-blackberry-z30/26936>

¹⁵ www.frissujsg.ro/beszalgetes-a-civil-szervezetekrol-viii/

*Nagy dilemma, egyelőre meg tudjuk Európában engedni magunknak, hogy válogassunk, azonban **lehet eljőn** az idő, amikor rá leszünk kényyszerülve a génmódosított gabonákra.*¹⁷

Amíg a magyarországi használatban a *lehet* kötőszó nélküli előfordulásai szövegszerűséghez közel álló szövegekből (blogokból, kommentekből) származnak, Erdélyben több írott sajtónyelvi adat arra enged következtetni, hogy ez természetes szerkezet a regionális köznyelvi megnyilatkozásokban is. Olyan, regionális lapokból származó mondatok jelzik ezt, mint a kolozsvári *Szabadság* és *Krónika*, a szatmári *Friss Újság*, a csíkszeredai *Hargita Népe* vagy a marosvásárhelyi *Népújság*:

*Rengetegszer mondtam már Tamásnak, tegyék el ezeket a legalsó polcra, s rakjunk valami értéktelenebbet helyette, hiszen nehéz őket újra beszerezni, egyikét-másikát **lehet, ki sem adták** mostanában.*¹⁸

*Szóval mindezeket, és ehhez hasonló dolgokat is csinálhatnánk nagyon sok, napi teendőnk helyett, és **lehet föl sem tűnne** a különbség.*¹⁹

*Egyértelműen sikerként értékeli választási szereplését az RMDSZ, fölényes győzelmet aratott a PSD, kudarcot vallott a PNL, harmadik lett az USR, Băsescu pártja **lehet, be sem jut.***²⁰

***Lehet, be van öltözve** télapónak.*²¹

*Az alkalmi fogyasztóknak **lehet, fel sem tűnik**, hogy melyik milyen kalács, hiszen nincs összehasonlítási alapjuk.*²²

A sajtónyelvi szövegeken kívül szépirodalmi alkotásokban is előfordul ez a szerkezet. Az eddigiekben Bodor Ádám, Láng Zsolt és Bogdán László dráma- vagy prózaszövegében találtunk olyan mondatokat, amelyekben a *lehet* és az ige között elmarad a *hogy* alárendelő kötőszó:

***Lehet, út kell szerveznem** a napomat (Bodor Ádám: Sinistra körzet).*²³

¹⁶ www.archivum2.szabadsag.ro/szabadsag/servlet/szabadsag/template/print...vm/id/.../false

¹⁷ <http://penzsinalok.transindex.ro/globalis/20110916-elelmiszertpiac-rovid-kozep-es-hosszutavon>

¹⁸ <http://szabadsag.ro/-/borisz-a-konyvtaros>

¹⁹ https://kronika.ro/szempont/jogpalma_text

²⁰ <http://www.frissujsg.ro/hat-szazalekon-felul-az-rmdsz>

²¹ <https://hargitanep.eu/an-gya-li-kis-or-dog/>

²² <https://www.e-nepujsg.ro/articles/kürtösünnep>

²³ <http://literart.org.ro/files/Bodor--dam.pdf>

*Lehet, András is azért késik, mert még mindig azt keresi (Láng Zsolt: Játék a kriptában).*²⁴

*Persze, kortyol vodkájából lemondóan az árnyas kocsmakeremben, ez még nincsen beütemezve, és lehet, nem is lesz soha... (Bogdán László: Képek és tükörképek).*²⁵

Az erdélyi adatok regionális köznyelvi státusa és használati elterjedtsége azt jelezi, hogy ez a szerkesztésmód természetes, megszokott az erdélyi beszélők számára. A MNSZ korpuszát vizsgálva, egy friss kutatás azt jelzi, hogy ez a szerkezet az erdélyi alkorpuszban gyakoribb, mint bármelyik más olyan alkorpuszban, ahol egyáltalán megjelenik (Deme–Gugán–Sass–Mády 2017). Ezek alapján feltételezhető, hogy a hatás a magyar nyelvterület keleti részéről indul, akárcsak a *kell menjek* szerkezet esetében.²⁶

7. Adatolható-e a *lehet elmenjek* → *lehet elmegyek* váltáson alapuló szerkesztés a magyarországi keleti nyelvjárásokban?

Ha erre találnánk adatokat, az azt a feltételezést erősítené, hogy a románból eredő, a moldvai magyar nyelvjárásokban jelen levő és az erdélyi magyar köznyelvben megmutatkozó (terjedő) jelenség a magyar köznyelvi használatba is a nyelvjárás közvetítésével halad előre. Erre azonban nem találtunk példákat. A nyelvjárás olvasókönyv (Hajdú–Kázmér 1974) hoz ugyan néhány adatot a *kell*-lel kifejezett kettős állítmányra Székelykevéről és romániai kutatópontokról (216–217, 268, 286), sőt egy klézsei szövegben még a *lehet* is előfordul (leginkább módosítószóként): „*Várja, hogy lehet étel lesz neki, mikor hazamenen.*” (285), de egyrészt ezek a hatvanas-hetvenes években felvett szövegek, másrészt nem magyarországiak. A keleti magyarországi nyelvjárásokból közöl beszélgetéseket Kálnási Árpád (1995, 1999), nála egyetlen helyen találtunk a *kell*-lel kifejezett kettős állítmányra példát (1995: 25), de a *lehet* esetében mindenütt a főnévi igenévvel szerkesztett megoldást találjuk (pl. 1999: 97, 149 stb.).

8. Összegzés

Kutatásunkból úgy tűnik, nem találunk nyelvjárás jellegű kapcsolatot a moldvai magyar nyelvjárásokban megtalálható, a román kötőmódot másoló szerkesztés, és napjaink magyarországi nyelvhasználatában megjelenő, a *lehet* után kijelentő módot alkalmazó beszédmód között. De feltételezhető a kapcsolat az erdélyi regionális köznyelvi helyzetű, az irodalmi nyelvben is jelen levő szerkesztésmód és a magyarországi beszélt köznyelvi használat között. Valahogyan úgy, ahogyan a *kell*-lel kapcsolt redukált szerkezetű beágyazott mondat is megjelent a

²⁴ <http://lato.adatbank.transindex.ro/?cid=591>

²⁵ <http://lato.adatbank.transindex.ro/?cid=156>

²⁶ A mai erdélyi nyelvhasználatban érvényesülő szintaktikai kontaktusjelenségekkel kapcsolatban I. Benő (2014: 123–133).

magyarországi nyelvhasználatban (és ennek a jelenléte, mintaadó, analogikus hatása talán fel is erősítette a *lehet* utáni *hogy* törlését). A folyamat tehát a következő lehetett: 1. román konjunktívuszt vagy kötőszó nélkül indikativuszt másoló, a *hogy*-ot elhagyó nyelvjárási szerkesztésmód → 2. *hogy*-ot elhagyó indikativuszos erdélyi regionális köznyelvi szerkesztésmód → 3. ezt másoló magyarországi köznyelvi szerkesztésmód. Meglátásunk szerint mivel mind a *kell* mind a *lehet* elsősorban a modalitás kifejezésére szolgál, a jelentéskülönbség adhatja azt, hogy a szükségességet jelentő *kell* kötőmódot vonz (és így egybeesik a román formával), az általános lehetőséget kifejező *lehet* viszont napjaink erdélyi és magyarországi példáiban kijelentő módot igényel.

Mindez azt jelzi, hogy a magyarországi adatokban nem közvetlen, hanem közvetett, az erdélyi regionális köznyelvből származó, de végső soron román nyelvi mintát követő határról beszélhetünk, akár csak a *kell menjek* típusú szerkezet esetében. Ugyanakkor a belső fejlemény mint változási tendencia és az ezt felerősítő román hatás egybeesésének a lehetősége sem zárható ki.

Hivatkozások

- Benő Attila 2014. *Kontaktusjelenségek az erdélyi magyar nyelvváltozatokban*. Erdélyi Múzeum-Egyesület. Kolozsvár.
- Deme Andrea – Gugán Katalin – Sass Bálint – Mády Katalin 2017. Towards capturing implicit innovative language attitude using an auditory Implicit Association Test. *Finno-Ugric Languages and Linguistics* 6: 3–40.
- Gugán Katalin 2015. Hol volt? Hol nem volt? A tagmondattörölő grammatikalizációs folyamatokról a *lévén* és a *lehet* grammatikalizációja kapcsán. *Magyar Nyelv* 2015: 38–53.
- Hadrovics László 1969. *A funkcionális magyar mondattan alapjai*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Hajdú Mihály – Kázmér Miklós (szerk.) 1974. *Magyar nyelvjárási olvasókönyv*. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Horger Antal 1934. *A magyar nyelvjárások*. Kókai Lajos kiadása.
- A. Jászó Anna 2003. Transzsilvanizmusok és a *kell menjek* szerkezet Wass Albert műveiben. In: Hajdú Mihály és Keszler Borbála (szerk.): *Köszöntő könyv Kiss Jenő 60. születésnapjára*. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete, Magyar Nyelvtudományi Társaság. Budapest. 537–542.
- Juhász Dezső 1991. A módosítószók. In: Benkő Loránd (főszerk.): *A magyar nyelv történeti nyelvtana. I. kötet. A korai ómagyar kor és előzményei*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 501–513.
- Kálmán László 2015. Féligék és alig-igék. www.nyest.hu/hirek/feligek-es-alig-igek.
- Kálnási Árpád 1995. *Népi beszélgetések Szatmárból*. KLTE Magyar Nyelvtudományi Tanszéke. Debrecen.
- Kálnási Árpád 1999. *Civis beszélgetések Debrecenből*. KLTE Magyar Nyelvtudományi Tanszéke. Debrecen.

- Kenesei István 1992. Az alárendelt mondatok szerkezete. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális Magyar Nyelvtan 1. Mondattan*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 529–713.
- Kenesei István 2000. A segédige a magyarban. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális Magyar Nyelvtan 3. Morfológia*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 108–111.
- Kiefer Ferenc é. n. [2000] *Jelentésméлет*. Corvina. Budapest.
- É. Kiss Katalin 2009. *Nekem el kell menni / el kell mennem / el kell, hogy menjek / el kell menjek / el kelletk menni*. In: É. Kiss Katalin – Hegedűs Attila (szerk.): *Nyelvelmélet és dialektológia*. PPKÉ BTK. Piliscsaba. 213–228.
- Kugler Nóra 2000. A mondatszók. In: Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 292–304.
- Kugler Nóra 2000. Az alany. In: Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 405–413.
- Langacker, Ronald W. 1991. *Foundations of Cognitive Grammar I–II*. Stanford University Press. Stanford.
- Lengyel Klára 1999. A segédigék kérdéséhez. Válasz Uzonyi Kiss Judit és Tuba Márta cikkére. *Magyar Nyelvőr* 123: 116–128.
- Lengyel Klára 2000. Az állítmány. In: Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 394–404.
- Márai Sándor 1991. *Föld, föld!* Akadémiai Kiadó, Helikon. Budapest.
- D. Máta Mária 2011. *Magyar szófajttörténet*. Argumentum Kiadó. Budapest.
- Palmer Frank R. 1990. *Modality and the English Modals*. Longman. London – New York.
- Péntek János (szerk.) 2016-17. *A moldvai magyar tájnyelv szótára*. I–II. Erdélyi Múzeum Egyesület. Kolozsvár.
- Posgay Ildikó 1998. *El kell mondjam...* (Élőnyelvi vizsgálatok az erdélyi értelmiség körében). In: Szabó Géza, Molnár Zoltán (szerk.): *III. Dialektológiai Szimpozion*. A Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai II. Szombathely. 266–270.
- Szücs Márta Zita 2006. Kettős állítmány a magyar nyelvben. *Nyelvtudomány* 2: 211–221.

Benő Attila

Babeş–Bolyai Tudományegyetem

Magyar és Általános Nyelvészeti Tanszék

attilabe@yahoo.com

Hegedűs Attila

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Magyar Nyelvészeti Tanszék

hegedus.attila@btk.ppke.hu